

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

O' QUVCHILARNING DARS JARAYONIGA NISBATAN SALBIY MUNOSABATLARINI PROFILAKTIKA QILISH OMILLARI

Musurmonova Shahnoza Rahmatullayevna

A.Avloniy nomidagi Pedagogik mahorat milliy instituti Boshlang' ich ta'lim va filologiya fanlari kafedrası katta o' qituvchisi

e-mail: shrahmatullayevna28@gmail.com

tel:(

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida o' quvchilarning Davlat ta'lim standarti (DTS) talablari darajasida bilim, ko' nikma va malakalarni o' zlashtira olmaslik holatlari, ularning asosiy sabablari hamda mavjud pedagogik muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda darslarni o' zlashtirmaslikka ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, jumladan, o' quvchilarning individual qiziqishlari, salomatlik holati, motivatsiya yetishmasligi, ta'lim jarayonining noto' g' ri tashkil etilishi kabi faktorlarning roli yoritilgan. Shuningdek, past o' zlashtiruvchi o' quvchilar bilan ishlashda o' qituvchining metodik va kasbiy kompetentligining ahamiyati, differensial ta'limga o' tish zarurati, loyihalash metodi, refleksiv yondashuv va tizimli boshqaruvning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o' rni ilmiy asoslangan. Maqolada refleksiv ko' nikmalarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari, o' qituvchi va o' quvchi refleksiv faoliyatining farqlari hamda jarayonni tashkil etish bosqichlari yoritilib, samaradorlikni ta'minlovchi tamoyillar tizimli tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim sifatini oshirish, past o' zlashtiruvchilikning oldini olish va raqobatbardosh bitiruvchilarni tayyorlashda yangicha yondashuvlarning joriy etilishi zarurligini ko' rsatadi.

Kalit so' zlar: past o' zlashtirish, Davlat ta'lim standarti, bilim-ko' nikma-malakalar, differensial ta'lim, individual yondashuv, motivatsiya, pedagogik refleksiya, refleksiv ko' nikmalar, loyihalash metodi, tizimli yondashuv, ta'lim samaradorligi, o' quvchi faoliyati, psixologik tashxis, pedagogik kompetentlik, dars intizomi

ФАКТОРЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ НЕГАТИВНОГО ОТНОШЕНИЯ УЧЕНИКОВ К ПРОЦЕССУ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: В данной статье анализируются причины, по которым учащиеся общеобразовательных школ не достигают требуемого уровня знаний, умений и навыков в соответствии с государственными образовательными стандартами. Исследование раскрывает внутренние и внешние факторы, влияющие на низкую успеваемость, такие как индивидуальные интересы, состояние здоровья, недостаточная мотивация, неэффективная организация учебного процесса и педагогические трудности. Подчеркивается значимость профессиональной и методической компетентности учителя, необходимость дифференцированного обучения, применения проектного метода, рефлексивного подхода и системного управления для повышения качества образования. В статье представлены педагогические механизмы формирования рефлексивных навыков, различия рефлексивной деятельности учащихся и педагогов, а также этапы организации данного процесса. Полученные выводы подтверждают необходимость внедрения современных подходов для повышения эффективности обучения, предупреждения низкой успеваемости и подготовки конкурентоспособных выпускников.

Ключевые слова: низкая успеваемость, государственный образовательный стандарт, знания—умения—навыки, дифференцированное обучение, индивидуальный подход, мотивация, педагогическая рефлексия, рефлексивные навыки, проектный метод, системный подход, эффективность обучения, учебная деятельность, психологическая диагностика, педагогическая компетентность, дисциплина на уроке

FACTORS FOR PREVENTING STUDENTS' NEGATIVE ATTITUDES TOWARDS THE LEARNING PROCESS

Abstract: This article examines the factors contributing to students' inability to achieve the required levels of knowledge, skills, and competencies defined by the State Educational Standards in general education schools. The study identifies internal and external influences on low academic performance, including individual interests, health conditions, lack of motivation, ineffective instructional organization, and pedagogical barriers. The article emphasizes the importance of teachers' methodological and professional competence, the implementation of differentiated instruction, the use of project-based learning, reflective practices, and systematic management to improve educational outcomes. Furthermore, it outlines the pedagogical mechanisms for developing reflective skills, highlights the distinctions between teacher and learner reflection, and describes the stages of organizing reflective activities. The findings demonstrate

the necessity of integrating innovative approaches to enhance learning effectiveness, prevent underachievement, and prepare competitive and capable graduates.

Keywords: *low academic performance, State Educational Standards, knowledge–skills–competencies, differentiated instruction, individual approach, motivation, pedagogical reflection, reflective skills, project-based method, systemic approach, educational effectiveness, learner activity, psychological diagnostics, teacher competence, classroom discipline*

Ma'lumki, qonunchilikda har bir o'quvchi u qaysi sinfda o'qishidan qat'iy nazar barcha fanlardan Davlat ta'lim standart (DTS) lari talablari darajasidagi bilim, ko'nikma va malaka (BKM) larni o'zlashtirishlari shartligi belgilab qo'yilgan [1]. Ko'pg' yillik amaliyot va ilmiy-pedagogik tajribalarimizdan bilimimizki, ana shu minimal talabni umumta'lim maktablari o'quvchilarining atigi 20-30% bajarib, qolgan o'quvchilar BKM larni o'zlashtirishda hamon qiyinchiliklarga duch kelishmoqda [2,3]. Bunday ayanchli ahvolni asosiy sababi nimada ekanligi ko'pchilikni tashvishga solayotganligi turgan gap.

Gap shundaki, o'quvchilarning fanlarga bo'lgan individual qiziqish, iqtidor va imkoniyatlari o'rganilmasdan hamma fanlarni barcha o'quvchilarga bir xil talab asosida o'zlashtirilishini talab qilish mumkin emas. Ta'limda past o'zlashtiruvchanlikning asosiy sabablaridan biri o'quvchilarning individual qiziqishlari, iqtidor va imkoniyatlari inobatga olinmagan holda fanlarni bir xil talab asosida o'rgatishdir [4]. Masalan, matematika va aniq fanlarga iqtidori bo'lgan o'quvchilar uchun boshqa fanlarni o'zlashtirishga moyillik pastroq bo'lishi, bu toifadagi o'quvchilar uchun shu fanlarni chuqurlashtirib o'qitishdan ta'lim oluvchilar zerikishmaydi va bir necha soatga orttirilgan o'quv yuklama ham ularga og'irlik qilmaydi [5]. Shuningdek, gumanitar va ijtimoiy fanlarga qiziqadigan o'quvchilar uchun esa matematika va boshqa aniq fanlarga iqtidor past bo'lishi olimlar tomonidan isbotlangan.

Natijada maktab o'quvchilarining BKMlarni o'zlashtirish samaradorlik darajasi xalqaro talablarga javob bermaydi [5]. Buning isboti sifatida o'tgan o'quv yilida o'quvchilar bilimni baholashning xalqaro PISA monitoringi natijalari yoki o'tgan o'quv yilida oliy ta'lim muassasalariga kirish uchun abituriyentlarning yarmidan ko'pi test natijalarining qoniqarsiz baholanganligini keltirish mumkin. Shu sababli differensial ta'limga o'tish zarurati yuzaga keladi [6].

Mulohazalarimizni davom ettirib, darslarni o'zlashtirmaslik – bu o'quv dasturida nazarda tutilgan bilimlarning o'quvchi tomonidan qoniqarli darajada egallanmasligidir. Bu holatni oldini olishda avvalo uning kelib chiqish sabablari aniqlanishi lozim. Bu sabablarga ichki va tashqi ta'sir bo'lishi mumkin [2].

Tashqi sabablar birinchi galda ijtimoiy, ya'ni ta'lim jarayonining talab darajasida tashkil etilmaganligi (darslarning qiziqarli o'tilmasligi, o'quvchiga individual yondashilmaslik, yuklamalarning ko'pligi, o'quv faoliyati usullarining yetarli darajada shakllanmaganligi)dir. O'zlashtirmaslikning asosiy sabablaridan biri esa o'quvchilarning salomatlik darajasi bilan bog'lash mumkin. Chunki u yoki bu kasalliklarga chalingan jismoniy va ruhiy jihatdan nosog'lom bolalar o'quv yuklamalarini o'zlashtira olmasliklari mumkin, bu o'quv jarayonini tashkil etishda o'qituvchilar tomonidan albatta, inobatga olinishi zarur. [3].

Ichki sabablarga ko'ra o'quvchi intellektining past darajada rivojlanganligi, o'quvchining ta'limga munosabatining, bilim olishga nisbatan motivatsiyasining shakllanmaganligi, o'quvchida irodaviy sifatning sust rivojlanganligi kabilarni kiritish mumkin. [7]. Bunga esa aksariyat hollarda kam ahamiyat beriladi. Shu o'rinda K.D. Ushinskiyning: "O'quv jarayoni faqatgina o'quvchining qiziqishlari inobatga olingan holda tashkil etilsa, irodaning mustahkamlanishiga yordam beradi, chunki ta'limda hamma narsa ham qiziqarli emas, va ko'pg' narsalarga kuchli iroda orqali erishish mumkin" degan so'zlarni keltirish mumkin [1].

Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchi ma'lum darajadagi kompetentlikka ega bo'lishi, uning bu kamchiliklarni bartaraf etishdagi faoliyati natijasining samaradorligini belgilaydi [1]. O'quvchilarga individual yondashish o'qituvchidan eng maqbul bo'lgan pedagogik tamoyillarni, innovatsion ta'lim metodi va texnologiyalarini tanlashni talab etadi. Ularni amalga oshirishda esa o'qituvchi o'quvchining individual-psixologik xususiyatlarini bilishi hamda uning muvaffaqiyatli o'qishi uchun xalal beradigan omillarni inobatga olishi, darsda loyihalash metodi-pedagogikaning pragmatik yo'nalishiga asoslangan holda, ta'lim jarayonida o'quvchilarga beriladigan amaliy topshiriqlarni loyihalash va ularni o'quvchilarning bajarishlari jarayonida bilim va ko'nikmalarini namoyon qilishlarini ta'minlovchi ta'lim shaklidan foydalanish [6]. Loyihalash asosida oldindagi faoliyat modelini tuzish, mavjud sharoitlarda o'rnatilgan vaqt mobaynida yo'l va vositalarni tanlash uchun, maqsadga erishish bosqichlarini ajratish, ular uchun alohida vazifalarni shakllantirish, o'quv axboroti va qaytar aloqani etkazish vositasi va yo'llarini aniqlash. Metodik kompetentlik – pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta'lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to'g'ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo'llay olish, vositalarni muvaffaqiyatli qo'llashi kerak [8].

Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchilar quyidagi tamoyillarga e'tibor berishlari zarurligini e'tirof etmoqchimiz:

O'quv yilining boshida o'quvchining fanlardan o'zlashtirish darajasini aniqlab olish [2];

O' quv jarayonida so' rovning turli usullaridan (og' zaki, yozma, individual) foydalanish [3,4];

Muntazam ravishda o' quvchilardan o' tilgan mavzularni so' rab va izohli tarzda baholash;

Nazorat ishlari yordamida aniqlangan kamchiliklarni tashxislash va bo' shliqlarni bartaraf etish uchun qo' shimcha chora-tadbirlarni belgilash [6];

Fan o' qituvchilari o' z fani bo' yicha biror bir mavzuni o' quvchi o' zlashtirib olishi uchun real vaqt belgilishi va zaruriy hollarda esa ularga yordam va maslahat berish;

Fan o' qituvchisi, sinf rahbari o' quvchining past o' zlashtirishi, dars intizomiga rioya qilmayotganligi to' g' risida ota-onasini xabardor qilish;

O' quvchilarning oilaviy sharoitlari bilan tanishish, ota-onalar bilan yaqindan hamkorlik qilish [7];

O' quvchining bo' sh vaqtini nazorat qilish, qat'iy rejim asosida dars qilish ko' nikmasini shakllantirish;

Ota-onalarga pedagoglar tomonidan farzand tarbiyasi uchun zaruriy pedagogik-psixologik bilimlarni, namunali oilalar tajribalarini tavsiya etish, amaliy ko' mak berish;

O' qituvchi o' quvchining bahosini uning xulqi yomonligi uchun pasaytirmasligi, aksincha, boshqa ta'sir usullarini qo' llashi.

Maktab psixologi o' z navbatida o' quvchining imkoniyatlari va bu imkoniyatlarni optimal tarzda rivojlantirishi uchun o' z faoliyatini bosqichma bosqich amalga oshirishi lozim. Ya'ni:

Birinchi bosqichda o' quvchi haqida dastlabki ma'lumotlarni to' plash (dars vaqtida va darsdan tashqarida o' quvchining xulqini kuzatish);

Ikiinchi bosqichda o' zlashtirmaslik sabablarini aniqlash uchun psixologik tashxis o' tkazish;

Uchinchi bosqichda olingan ma'lumotlarni solishtirish va o' zlashtirmaslik sabablarini aniqlash;

To' rtinchi bosqichda esa o' quv faoliyatini takomillashtirish uchun vositalarni topishga ko' maklashish.

Sinf rahbari va maktab psixologi o' quvchining past o' zlashtirish sabablarini aniqlash va bartaraf etishda hamkorlikda faoliyat yuritishlari o' z samarasini beradi. O' quv motivatsiyasini shakllantirish yo' llarini aniqlash uchun o' quvchilarning o' quv predmetiga bo' lgan munosabatini o' rganish maqsadga muvofiq. Bunda mutaxassislar tomonidan taklif etilgan va amaliyotda sinab ko' rilgan mavjud metodikalardan foydalanish maqsadga muvofiq bo' lur edi.

Demak, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarining sifat va samaradorligi, eng avvalo, mazkur jarayon subyektlarining mahorati, tashkilotchilik, ijodkorlik va izlanuvchanlik qobiliyati, bir so' z bilan aytganda ularning kasbiy kompetentligiga bog' liq bo' lsa, ikkinchi tomondan refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etish va boshqarish texnologiyalarining maqsadi va vazifasiga ko' ra ulardan to' g' ri va samarali foydalanishga bog' liq bo' ladi.

Adabiyotlarda refleksiya, pedagogik refleksiya, refleksiv faoliyat, o' qituvchining refleksiv faoliyati tushunchalari turlicha talqin qilinsa-da, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari o' quvchilar tomonidan o' zini o' zi va o' z faoliyati natijalarini o' z tomonidan mustaqil o' rganish, tahlil qilish, baholash va obyektiv xulosalar shakllantirish jarayonlari ma'nosida qo' llaniladi.

O' qituvchining refleksiv faoliyati haqida fikr yuritilganda esa, eng avvalo uning mazkur jarayondagi prinsipialligi, ya'ni dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo' naltirilgan o' zaro munosabatlar va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlaridagi prinsipiallikni tushunish mumkin. Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilar bilan ishlash jarayonidagi prinsipiallik o' quvchilarning o' z faoliyati yoki xatti-harakatlarini mustaqil tahlil qilish, ishonchli dalillar vositasida taqqoslash, baholash va obyektiv xulosalar shakllantirishga o' rgatishda o' z pozitsiyasiga ega bo' lishidir.

O' quvchining refleksiv faoliyati esa o' z faoliyati yoki xatti-harakatlarini mustaqil tahlil qilish, ishonchli dalillar vositasida taqqoslash, baholash va obyektiv xulosalar shakllantirish asosida o' z o' quv faoliyati ahamiyatini tushunishi, ta'lim olish va kasb-hunar o' rganish yo' nali shida yangi pozitsiyasining shakllanishidir. Shunday ekan, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilar bilan ishlashda o' qituvchining refleksiv faoliyati tushunchasi o' quvchining refleksiv faoliyati (o' quvchi pozitsiyasi) tushunchasidan farq qiladi. O' quvchilarning refleksiv faoliyatini tashkil etish asosida ularda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari tizimga xos xususiyatlarga ega bo' lib, murakkab pedagogik tizim hisoblanadi. [6]

Demak, innovatsion murakkab pedagogik tizim sifatida o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo' naltirilgan o' zaro ta'sir jarayonlarini tashkil etish va boshqarishda tizimli yondashuv texnologiyasini tatbiq etish zarur. Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlariga tizimli yondashuvni tatbiq etilishi mazkur jarayonlarda tasodifiy va kutilmagan holatlarning oldini olish bilan bir qatorda, sifat va samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shunday ekan, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashqi muxitda xizmat qilayotgan innovatsion murakkab pedagogik tizim sifatida o' rganish maqsadga muvofiq bo' lib, mazkur jarayonlarni loyihalashtirish, modellashtirish, tashkil etish, boshqarish, sifat va

samaradorligini oshirishda o' qituvchi va o' quvchilarning refleksiv faoliyatining o' ziga xos jihatlari inobatga olish zarur. O' qituvchi va o' quvchilarning refleksiv faoliyati yo' nalistida vaziyatlarga ko' ra vujudga kelayotgan talablar hamda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etishga zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etish zaruriyati samaradorlikni ta'minlovchi eng muhim omillar hisoblanadi.

O' qituvchi va o' quvchilarning refleksiv faoliyati jarayonlari samaradorligi dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari majmui hisoblangan tizim komponentlarini o' zgartirish, ularni qayta tashkil etish va moslashtirishga bog' liq bo' lib, o' zgartirish, qayta tashkil etish va moslashtirishda ham tizim komponentlari hisoblangan jarayonlarning o' ziga xos xususiyatlarini inobatga olish zarur.

Xususan, ta'lim va mustaqil ta'lim jarayonlari, tarbiyaviy munosabatlar jarayonlari, darsdan tashqari va sinfdan tashqari mashg' ulotlar, motivatsiya berish jarayonlarini har birining o' ziga xos xususiyatlarini misol qilib keltirish mumkin.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini o' zaro bog' liq holda, yaxlit tizim sifatida tashkil etishda o' qituvchi va o' quvchilarning refleksiv faoliyati jarayonlarning o' ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish hamda mazkur jarayonlar samaradorligini ta'minlash uchun tizimli yondashuvni tatbiq etishning ahamiyatini quyidagi tamoyillar orqali asoslash mumkin:

refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari subyektlari sifatida o' qituvchi va o' quvchilar faoliyat ko' rsatishi, ya'ni mazkur jarayonlarda subyekt-subyekt munosabatlarining qaror topishi;

refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari subyektlari faoliyatining maqsadga yo' naltirilganligi, izchilligi va o' zaro bog' liqligi;

refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo' naltirilgan innovatsion murakkab pedagogik tizim o' zaro bog' liq va aloqador bo' lgan komponentlar majmui ekanligi;

refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarining rivojlanishiga xizmat qiluvchi ichki va tashqi omillarning o' zaro birligi;

refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari alohida bir tizim sifatida va yuqori tartibli yaxlit pedagogik tizimning tashkil etuvchi komponenti sifatida mavjudligi;

refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari tashqi muhit va boshqa tizimlar bilan o' zaro ta'sir etish xususiyatlariga ega ekanligi.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarida ularning refleksiv faoliyatini tashkil etish va muvofiqlashtirishda dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarning mustaqil va samarali fikrlashining muhim mexanizmi sifatida refleksiv yondashuv ham o' ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Refleksiv yondashuv jarayonida o' quvchilar o' z faoliyatini o' zi tahlil qilishi va obyektiv baholashi (mustaqil refleksiv faoliyat ko' rsatishi) uchun, o' qituvchilar esa mavjud ta'limiy vaziyatlarni o' z vaqtida tahlil qilib borishi hamda o' quvchilarning o' z tushunchalari hamda xatti-harakatlarini faol o' ylab ko' rishi uchun shart-sharoitlar yaratiladi. [6]

O' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etish va boshqarishda shaxs-faoliyat yondashuvi ham zarur hisoblanib, mazkur yondashuv o' quvchilar refleksiv faoliyatini tashkil etish jarayonlarida ularning faolligini ta'minlash va aniq maqsadlarga ko' ra ularni motivatsiya berish vositasi sifatida vujudga keladi.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari samaradorligini aniq vaziyatlarga ko' ra baholash o' ziga xos ahamiyatga ega bo' lib, mazkur jarayon samaradorligini ta'minlashda vaqt o' tishi bilan vujudga kelayotgan vaziyatlarga ko' ra o' quvchilar refleksiv faoliyatini muvofiqlashtirib borish vaziyatli yondashuvni ifodalaydi. Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilar bilan ishlash jarayonlarida refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarining aniq sharoitdagi ichki va tashqi vaziyatiga qarab dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilar (boshqariluvchi obyekt hisoblanayotgan o' quvchilar) faoliyatini vaziyatli yondashuv asosida muvofiqlashtirish mazkur jarayon samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o' quvchilarda refleksiv ko' nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari samaradorligini oshirish, ko' zlangan maqsadga erishishda o' quvchilarning imkoniyati, moyilligi va qiziqishlariga hamda mavjud vaziyatlar va shart-sharoitlarga mos keluvchi, eng qulay bo' lgan tizimni vujudga keltirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxodjaeva H. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2006. -39-45-b.
2. Ishmatov K. Pedagogik texnologiyaning nazariy asoslari. II «Ta'lim myammolari», 1999, 1-2 sonlar. -54-57-b.
3. Olimov K.T., Ashurova S.Yu. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. - T.: Fan va texnologiyalar», 2007. -87-b.

4. Turdiev Sh.R., Keldiyorova M.F. Ta'lim jarayonini tizimli yondashuv asosida pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etish // "Zamonaviy ta'lim" j. 2019, 12(85)
5. Musurmonov R., Musurmonova M. Ta'lim muassasalarini zamonaviy boshqaruv tizimiga qo'yilgan talablar // Муг' аллим һем узликсиз билимландириў ж. Некис 5/3-сан 2023.
6. Газиев Е.Г. Психологические основы развитие самоуправления учебной деятельности у школьников и студентов. Автореф. дисс. ... док.псих.наук. – Т., 1991. – 38 с
7. Hasanboeva O. Tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish metodikasi. – T.: O' qituvchi, 1996. – 86 b.
8. Tojiboeva X.M. O' quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishning pedagogik tizimi. Falsafa fan. dok. ... diss. avtoref. – T., 2018. – 22 b.